

ЮРИДИЧНА МОДЕЛЬ СУЧАСНОЇ ДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ

MODEL LAW MODERN DEMOCRATIC STATE

Попович Т.П.,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри теорії та історії держави і права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Стаття присвячена розкриттю юридичних характеристик сучасної демократичної держави, до яких автор відносить такі: верховенство права, народний суверенітет, правові гарантії та механізми знаходження консенсусу в суспільстві, ефективний механізм захисту і відновлення порушених прав людини, розосередженість (сегментація) публічної влади, відкритість (транспарентність) публічної влади, правові основи для ідеологічного, економічного і політичного плюралізму, поєднання сучасної демократичної держави з механізмами соціальної держави. Також у статті досліджені проаналізовані основні лінії впливу глобалізації на зміст юридичної моделі сучасної демократії.

Ключові слова: юридична модель сучасної демократії, верховенство права, народний суверенітет, сегментація публічної влади, відкритість публічної влади, права людини, соціальна держава, консенсус, плюралізм, глобалізація.

Статья посвящена раскрытию юридических характеристик современного демократического государства, к которым автор относит следующие: верховенство права, народный суверенитет, правовые гарантии и механизмы нахождения консенсуса в обществе, эффективный механизм защиты и восстановления нарушенных прав человека, рассредоточенность (сегментация) публичной власти, открытость (транспарентность) публичной власти, правовые основы для идеологического, экономического и политического плюрализма, сочетание современного демократического государства с механизмами социального государства. Также в статье исследованы и проанализированы основные линии влияния глобализации на содержание юридической модели современной демократии.

Ключевые слова: юридическая модель современной демократии, верховенство права, народный суверенитет, сегментация публичной власти, открытость публичной власти, права человека, социальное государство, консенсус, плюрализм, глобализация.

The article is devoted to the legal characteristics of a modern democratic state, which the author includes the following: rule of law, popular sovereignty, legal guarantees and mechanisms of consensus in society, an effective mechanism for the protection and restoration of violated rights, dispersed (segmentation) public power, openness (transparency) public authorities, legal basis for the ideological, economic and political pluralism, the combination of a modern democratic state with the mechanisms of the welfare state. Also, in the article it is explored and analyzed the main lines of the impact of globalization on the content of the legal model of modern democracy.

Key words: legal model of modern democracy, rule of law, popular sovereignty, segmentation of public authorities, public authorities openness, human rights, welfare state, consensus, pluralism, globalization.

Причини і наслідки демократії вже давно перебувають на передньому краї наукових досліджень і розробки політики з метою розуміння і розвитку умов, які підтримують демократію, а також для роботи щодо демонстрування відчутних вигод, які приходять від встановлення демократії в усьому світі. Мають місце відчутні вигоди демократії на внутрішньому і міжнародному рівнях, в тому числі кращий і більш справедливий економічний розвиток як основа для довгострокового внутрішньодержавного і міждержавного миру, заохочення та захист прав людини і зростання гарантій безпеки людини. Крім того, зовнішня політика могутніх держав у світі включає підтримку для груп громадянського суспільства, що зароджуються, та політичних партійних організацій у країнах з перехідною економікою; державне будівництво, інституціоналізацію і критерії для специфікації належних і прийнятних форм демократичного правління; у випадку США і Великобританії, як показує політика в Іраку і Афганістані, йдеться про збройну інтервенцію з метою повалення наявних режимів і побудови демократії за допомогою сили.

Метою статті є розкриття сутності юридичної моделі сучасної демократичної держави шляхом аналізу її основних характеристик.

У цьому контексті необхідно зазначити тих учених-правознавців з України та інших країн, які розробили сучасну доктрину демократії: М.І. Козюбру, А.М. Колодія, О.Є. Кутафіна, Л.А. Луць, О.В. Малько, М.І. Магузова, В.С. Нерсисянц, О.В. Петришина, В.С. Петрова, А.С. Піголкіна, В.Ф. Погорілка, П.М. Рабіновича, О.Ф. Скакун, О.В. Скрипнюка, Б.О. Страшуна, В.Я. Тація, Ю.М. Тодіку, М.В. Цвіка та ін.

Окремої уваги заслуговують також праці вітчизняних вчених-юристів сучасності, які займаються дослідженням

теоретичних, конституційних та порівняльно-правових засад демократії: С.К. Бостана, Е.П. Григоніса, О.І. Денисова, О.І. Зазнаєва, М.О. Кулькова, В.В. Лемака, І.В. Процюка, Л.Р. Симонішвілі, В. В. Сухоноса, О.В. Харченко, В.М. Шаповала та ін.

Сукупність досліджень та підвищена наукова зацікавленість щодо відповідних аспектів феномена демократії значною мірою обумовлені необхідністю та важливістю переосмислення змісту демократії з урахуванням практичних реалій сьогодення, що передусім виступає пріоритетним завданням теоретико-правової науки.

Поняття демократії є значною мірою, по суті, спірною концепцією, оскільки його повний зміст навряд чи сьогодні чи в майбутньому отримає кінцеву згоду. Проте є певні особливості демократії, щодо яких існує консенсус, підтримуваний емпірично незліченною кількістю прикладів демократичних практик, які існували протягом тривалих періодів часу, і тепер розширені на величезні географічні простори. Ідея про те, що демократія є формою урядування на основі в якійсь мірі народного суверенітету і колективного прийняття рішень, залишається значною мірою безперечною [1].

Отже, сучасній демократичній державі притаманні такі юридичні характеристики.

1) Верховенство права, що передбачає пов'язаність держави законом, який створений народом безпосередньо або через представників (парламентом), зміст якого відображає цінність людини, її прав і свобод. Слід погодитися: першою вимогою до утвердження в суспільстві верховенства права є те, що природні, невід'ємні і невідчужувані права і свободи людини набувають вирішального значення у відносинах між нею і державною владою [2, с. 4].

Підкреслимо при цьому, що держава пов'язана не просто законом (актом парламенту), а таким законом, зміст

якого визнає чи закріплює цінність людини, її права і свободи. Права людини існують незалежно від їх визнання законом, але, з іншого боку, їх закріплення законом, тим більше – конституцією, лише додає їм значимості.

Однією з ключових первинних ідей верховенства права, висловленою англійським ученим Альбертом Дайсі, є теза про те, що «жодна людина не перебуває понад законом», а також ідея того, що «кожна людина, незалежно від свого рангу чи суспільного стану, підпорядкована звичайному праву королівства, і на неї поширюється юрисдикція звичайних судів» [3, с. 546–550]. Для сучасної демократії ця ідея залишається актуальною.

Слушною при цьому виступає і думка Браяна Таманаги про те, що «передбачуваність дій держави – перше правило верховенства права» [4, с. 68]. Демократична держава, пов'язана правовими нормами і процедурами, є послідовною в здійсненні внутрішньої і зовнішньої політики, оскільки не може вийти за межі правопорядку.

2) Народний суверенітет. Принцип суверенітету (верховенства влади) народу, порівняно з владою держави, як основа демократії бере свій початок з учень просвітителів XVII – XVIII століть (Жан-Жак Руссо, Джон Локк, Вольтер), які висунули ідею того, що саме народ є «єдиним джерелом влади». Проте народ є не лише джерелом походження будь-якої публічної влади. В умовах демократії він виступає також активним суб'єктом (учасником) владних відносин. В цьому сенсі саме народ від імені суспільства легітимізує владу.

Механізм народовладдя в сучасній державі включає дві складові: демократію представницьку і безпосередню. Сучасна демократія є переважно представницькою демократією, за якої народ-суверен здійснює публічну владу через обраних представників в органах державної влади та органах місцевого самоврядування.

Пряма демократія включає такі засоби волевиявлення виборців, як, зокрема, участь у виборах, референдум, плебісцит, народна ініціатива про відкликання депутата чи іншої посадової особи, народна ініціатива законопроекту.

Окремо відзначимо, що референдна демократія є доволі унікальним феноменом, який історично сформувався і отримав подальший розвиток лише в деяких країнах, при цьому в окремих із них – лише на місцевому рівні (США). Для більшості ж країн світу проведення референдумів стало разовою історичною подією [5, с. 12].

3) Правові гарантії та механізми знаходження консенсусу в суспільстві. Демократію можна охарактеризувати як систему, в якій громадяни через систему народовладдя приймають політичні рішення, у чому проявляється волевиявлення більшості. Кожне з таких рішень є тим більше демократичним, чим більша частина населення погоджується з ним. Але такий підхід є однобоким, бо влада більшості в такий спосіб може перетворитися на тиранію більшості. Підтримка рішення більшістю в сучасній демократії має бути коригована необхідністю врахування прав і законних інтересів будь-яких меншин і окремого індивідууму. Поняття «меншини» різноаспектне: меншини бувають мовними, расовими, етнічними, релігійними тощо. Але насамперед слід відзначити політичну меншину (політичні сили, котрі програли останні вибори та знаходяться в меншині серед депутатського складу парламенту або ж взагалі не потрапили до нього) та виступаючу від її імені опозицію. Ступінь правових гарантій діяльності опозиції є критерієм демократичності держави. Тому особливо важливою в сучасній демократії є роль парламенту як представницького органу (для всіх політично активних груп населення) і як форуму для знаходження компромісу між більшістю і меншістю.

4) Ефективний механізм захисту і відновлення порушених прав людини. Для демократичної держави цей механізм робить можливим функціонування всіх основних інститутів: і прав людини, і народовладдя. Механізм захисту прав людини в демократичній державі включає дві складові: а) в рамках національного правопорядку – суди, правоохоронні органи, правозахисні громадські організації; б) в рамках міжнародного правопорядку – міжнародні суди та інші органи, юрисдикція яких поширюється на державу. Наприклад, для європейських держав – членів Ради Європи ефективну роль у захисті прав людини відіграє Європейський суд з прав людини в Страсбурзі.

Європейський суд з прав людини у справі «Об'єднана комуністична партія проти Туреччини» (1998 р.) прямо відзначив, що «демократія, безсумнівно, є фундаментальною характеристикою «європейського публічного порядку». <...> Це слідує, по-перше, з преамбули Конвенції, яка встановлює чіткий зв'язок між Конвенцією та демократією, вказуючи, що дотримання і подальша реалізація прав людини та фундаментальних свобод найкращим чином забезпечується, з одного боку, ефективним функціонуванням демократії, а з іншого – спільним розумінням і дотриманням прав людини» [6, с. 7].

5) Правові основи для ідеологічного, економічного і політичного плюралізму. Західна модель демократії асоціюється з плюралізмом (різноманітністю), котра органічно притаманна суспільству. Держава не лише захищає плюралізм, а й заснована на ньому. Ідеологічний плюралізм передбачає різні точки зору на суспільні проблеми, виступає середовищем для свободи слова. Водночас існує заборона на єдину офіційну ідеологію.

Політичний плюралізм проявляється не просто в багатопартійній системі, а в такій багатопартійній системі, котра обов'язково поєднується з реальною конкуренцією (змагальністю) між різними політичними партіями. У свою чергу, економічний плюралізм як принцип створює умови для ринкової економіки з різними формами власності та формами підприємницької діяльності.

6) Розосередженість (сегментація) публічної влади. Публічна влада в демократичній державі, крім наведених вище характеристик, відрізняється ще однією ознакою – вона розосереджена між декількома владними центрами «по горизонталі» і «по вертикалі» (деконцентрація і децентралізація). Розосередження публічної влади справедливо вважається окремою гарантією від її узурпації.

У горизонтальній площині державна влада організує свою діяльність за принципом її розподілу на законодавчу, виконавчу і судову. Сьогодні йдеться не просто про «розподіл влади», а про налагодження механізму стримувань і протигаг між гілками влади.

У свою чергу, вертикальний поділ публічної влади передбачає гарантії розвинутого місцевого самоврядування на регіональному і місцевому рівні. Інститут місцевого самоврядування закладає основи для місцевої демократії, котра «оберігає» громаду від центральної влади.

7) Відкритість (транспарентність) публічної влади. Відкритість (транспарентність) влади є однією з важливих властивостей демократії і характеризує ступінь прозорості влади, від чого залежить і стабільність політичної системи, і міра її корумпованості. Відкритість публічної влади забезпечує комунікацію інститутів громадянського суспільства з нею, сприйняття нею сигналів суспільства про найбільш актуальні проблеми. З іншого боку, відкрита влада є підзвітною суспільству і прозорою в організації і діяльності свого апарату. В свою чергу, відкритість публічної влади забезпечується максимально можливою доступністю інформації про діяльність її органів і посадових осіб, а також формуванням жорсткого механізму громадського контролю і впливу на сферу державного адміністрування через представницькі інститути й інші канали впливу на владу, нейтралізуючи корупційні тенденції в цій сфері. Відкритість публічної влади оцінюється за такими критеріями, як, зокрема, публічність політики, свободи доступу громадян до офіційної інформації, наявність громадянської і політичної культури [7, с. 9–11].

Доступ до публічної інформації може бути обмежений демократичною державою, але лише з мотивів суспільно-значимих цінностей (наприклад, національної безпеки) і в обсязі, адекватному публічному інтересу, що захищається таким способом. При цьому інформація про будь-які факти порушень прав людини не може бути обмеженою в до-ступі.

8) Поєднання сучасної демократичної держави з механізмами соціальної держави. У цьому плані демократія поєднується з феноменом, який називається «соціальна держава». Річ не лише в соціальній справедливості, а й у тому, що ефективне функціонування демократичних механізмів можливе за умови, коли всі члени суспільства (чи їх більшість) мають реальну можливість скористатися ними. В свою чергу, така ситуація можлива у випадку, коли всі члени суспільства, незалежно від їх спроможності конкурувати на ринку праці, забезпечені мінімальними умовами для життя. Крім того, соціальний характер сучасної демократичної держави закладає високі моральні стандарти суспільства, робить його солідарним за долю кожної людини.

На сьогодні концепція соціальної держави включає не тільки обов'язок держави запровадити та ефективно керувати системою соціального забезпечення, але й ефективно перерозподіляти суспільні блага. Поняття соціального добробуту, на якому ґрунтується принцип соціальної держави, полягає у забезпеченні того, що ніхто не повинен жити у бідності та уникати значної нерівності при розподілі суспільних благ. Хоча нині остаточно не визначене питання щодо того, чи встановлює принцип соціальної держави позитивні обов'язки забезпечити певні блага всім своїм громадянам або лише надає державі таке право, більшість представників німецької конституційної доктрини вважає, що на державу через цей принцип покладений конституційний обов'язок гарантувати мінімальний рівень існування для всіх своїх громадян. Як указав Федеральний Конституційний Суд ФРН, «людська гідність знаходиться на вершині ціннісного порядку Основного Закону» [6, с. 716–717].

Узагальнене розуміння ознак демократії також зустрічаємо в одному з рішень Федерального Конституційного Суду ФРН (у справі про розпуск партії “Socialist Reich Party Case”), який визначив поняття «вільний демократичний конституційний лад», давши тлумачення статті 21 (2) Основного Закону ФРН у такий спосіб: «Порядок, який виключає будь-яку форму тиранії або свавілля та засновує систему урядування відповідно до принципу верховенства права, ґрунтується на самовизначенні народу, яке виражається у волі наявної більшості, свободі та рівності. Фундаментальні принципи такого порядку включають принаймні повагу до прав людини, що чітко визначені в Основному Законі, зокрема право особи на життя та вільний розвиток; народний суверенітет; принцип поділу влади; відповідальність уряду; законність урядування; незалежність судової влади; багатопартійна система та рівність можливостей для всіх політичних партій» [6, с. 624].

З урахуванням викладеного сучасну демократію можна визначити як такий аспект розуміння держави, заснованої на принципі верховенства права, який передбачає принаймні безпосередню дію прав людини, суверенітет народу, що здійснюється через консенсуальні механізми, та незалежне правосуддя.

В умовах сьогодення визначальною сутністю світу виступає процес глобалізації. У його сучасному варіанті цей процес приводить до «перереформування» структури сучасного світу, а в результаті цього – до коригування національних систем державного управління, зміни стратегій економічного, політичного та духовного розвитку, що породжує суцільну взаємозалежність світу, яка і складає основу його функціонування. Зростаюча взаємозалежність уніфікує й стандартизує умови та фактори розвитку

окремих країн світу, є своєрідним індикатором визначення рівня сталості розвитку національних держав, а отже, і їх потенціалу в протистоянні викликам глобалізаційних процесів, які стають сьогодні основним критерієм об'єднання держав у відповідні глобальні чи регіональні структури. Протистояти таким глобалізаційним викликам здатна лише та держава, яка має активну систему управління, реалізує власну геополітичну стратегію розвитку, максимально оберігає свій суверенітет, орієнтується у глобальному просторі, а головне – володіє ефективними механізмами впливу та навіть і управління ним [8, с. 33].

Для розуміння впливу глобалізації на сутність демократії необхідно вказати, зокрема, що Ф. Лапорта (професор університету Мадрида) розглядає її як складний і тривалий процес людської взаємодії, що долає встановлені державні кордони і визначає існування політичних, економічних, культурних і соціальних відносин, які піднімаються над локальними, регіональними і національними обмеженнями для створення умов нової транснаціональної цивілізації [9, с. 111].

Є й інша позиція щодо поняття феномена «глобалізація». Так, глобалізацію також розуміють як процес розширення, поглиблення та прискорення світового співробітництва, що зачіпає всі аспекти сучасного соціального життя, а саме політику, економіку, культуру, фінанси, духовну сферу, в ході якого світ перетворюється на єдину глобальну систему. Для багатьох глобалізація асоціюється також з почуттям політичного фаталізму й постійної загрози того, що істинні масштаби сучасних соціальних та економічних змін перевершують здатність національних урядів або громадян контролювати або здійснювати супротив цим змінам. Крім того, глобалізація стимулює соціально-економічну активність, не пов'язану з територією, шляхом утворення субнаціональних, регіональних та позанаціональних економічних зон, механізмів управління й культурних комплексів, що може посилювати «локалізацію» і «націоналізацію» суспільств. Таким чином, глобалізація включає в себе елементи руйнування та перерозподілу територіальних кордонів політичної та економічної влади [10, с. 17].

У цілому лінії впливу глобалізації на зміст сучасної демократії проявляються у таких моментах.

1) Вперше параметри демократії вийшли на міжнародно-правове закріплення після Другої світової війни, коли саме її сутнісні ознаки стали ключовими принципами й нормами інституційної системи ООН та документів з прав людини («воля народу – основа будь-якого уряду», «право на справедливий незалежний суд» та інші вимоги, які формують глобальне бачення національного правопорядку). Фактично демократія в універсальних міжнародно-правових документах розуміється як інституційне розгортання і втілення прав людини. Європейська конвенція про права і основоположні свободи 1950 р. поглибила таке розуміння, а її текст прямо оперує поняттями «дієва демократія», «політична демократія» тощо. Виклад змісту прав і свобод людини, механізмів і підстав їх обмеження в цьому документі подається у системному взаємозв'язку з інтересами «демократичного суспільства».

2) Глобалізація надала демократії глобальні інституційні засоби захисту, яких вона не знала раніше. Такі наднаціональні і міжнародні механізми виводять суть демократії (права людини, захищені правом) за межі юрисдикції національної держави. Серед таких механізмів перш за все слід назвати Європейський суд з прав людини, рішення і практика якого є джерелом права майже в п'яти десятках європейських держав.

3) Зміст демократії у зв'язку з її міжнародно-правовим закріпленням та створенням глобальних інституційних механізмів поступово, шляхом систематизації та через подібну практику стандартизується до більш-менш чітких базових ознак. Такі базові характеристики дають змо-

гу ідентифікувати демократію та відрізнити її від інших форм організації влади. В свою чергу, в останні десятиліття значимість цього чинника зростає, виходячи зі все більшого взаємозв'язку між демократією і світовою безпекою.

4) Глобалізація залучила новітні технології до механізмів демократії, надавши громадянину додаткові можливості для участі в колективному прийнятті рішень і контролі публічної влади, поклавши на останню обов'язок зробити діяльність прозорою (e-democracy), а також зробити послуги, які надаються, – зручними для громадян (e-government).

Розширення комунікаційних можливостей, а пізніше – Інтернету, істотно трансформувало зміст і організаційні можливості сучасної демократії. Одним із лідерів у цій сфері виступає Естонія, яка в 2005 р. першою у світі провела місцеві вибори з використанням інтернет-голосування, у 2007 р. електронне голосування було застосоване уже в ході парламентських виборів.

5) Нарешті, наприкінці 1990-х рр. сама демократія стає глобальним феноменом, бо вперше за всю історію людства більшість національних суверенних держав повністю чи значною мірою впровадила в себе механізми демократії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Developing Democracy: Concepts, Measures, and Empirical Relationships. Dr Todd Landman. Centre for Democratic Governance. Department of Government University of Essex Wivenhoe Park Colchester, Essex CO4 3SQ. United Kingdom [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.idea.int/resources/analysis/upload/developing-democracy-landman.pdf>.
2. Козюбра М. І. Принципи верховенства права і правової держави: єдність основних вимог / М.І. Козюбра // Наук. зап. НАУКМА. Сер.: Юрид. науки. – 2007. – Т. 64. – С. 3–9.
3. Головатий С.П. Верховенство права : [монографія] : в 3 кн. / С. Головатий. – К. : Фенікс, 2006– . – Кн. 1 : Від ідеї до доктрини. – 2006. – 624 с.
4. Таманага Б. Верховенство права: історія, політика, теорія / Б. Таманага ; пер. А.В. Іщенко. – К. : Києво-Могилянська академія, 2007. – 208 с.
5. Оніщук М.В. Референдна демократія: проблеми конституційної теорії та практики : [монографія] / М.В. Оніщук. – К. : Вид-во Європейського університету, 2009. – 450 с.
6. Шевчук С.В. Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини в контексті західної правової традиції / С.В. Шевчук. – К. : Реферат, 2010. – 848 с.
7. Лепихова Л.А. Открытость политической власти: технологический анализ : автореф. дисс. ... канд. полит. наук : спец. 23.00.04 «Политические проблемы международных отношений и глобального развития» / Л.А. Лепихова. – Ростов-на-Дону, 2007. – 28 с.
8. Уткин А.И. Глобализация: процесс и осмысление / А.И. Уткин. – М. : Логос, 2001. – 254 с.
9. Лемак В.В. Функції сучасної держави: новий зміст в умовах глобалізації / В.В. Лемак, О.В. Лемак // Публічне право. – 2011. – № 1. – С. 108–115.
10. Чорна Н.В. Глобалізація і демократизація сучасного світу: їх взаємозв'язок і взаємозалежність / Н.В. Чорна // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. – 2008. – № 829. – С. 17–22.

УДК 342.7

СУСПІЛЬНА МОРАЛЬ У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ЦІННОСТЕЙ

PUBLIC MORALITY IN THE SYSTEM OF INTERNATIONAL AND LEGAL VALUES

Припхан І.І.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного, конституційного
та адміністративного права
Прикарпатського юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

У статті автор аналізує особливості правового гарантування суспільної моралі на міжнародно-правовому рівні. Зокрема, акцентує увагу на системі цінностей та принципів у сфері забезпечення прав і свобод громадян. Особлива увага приділена аналізу змісту міжнародних документів про права людини, в тому числі й документів регіонального характеру.

Ключові слова: суспільна мораль, права людини, цінності, принципи, міжнародно-правові акти.

В статье автор анализирует особенности правового обеспечения общественной морали на международно-правовом уровне. В частности, акцентирует внимание на системе ценностей и принципов в сфере обеспечения прав и свобод граждан. Особое внимание уделено анализу содержания международных документов о правах человека, в том числе и документов регионального характера.

Ключевые слова: общественная мораль, права человека, ценности, принципы, международно-правовые акты.

The article analyzes the peculiarities of the legal guarantee of public morality on international legal level. In particular, focuses on a system of values and principles in the area of human rights and freedoms. Particular attention is paid to the analysis of the content of international documents on human rights, including the documents of regional nature.

Key words: public morality, human rights, values, principles, international legal acts.

Постановка проблеми. Суспільну мораль одно-значно можна назвати загальнолюдською цінністю, або цінністю глобального значення. У контексті правового регулювання це виражається в універсалізації критеріїв і норм моралі, її закріпленні на міжнародно-правовому рівні в системі інших цінностей глобального значення,

таких як права людини, мир, безпека, сталий розвиток та інші.

Сучасний рівень розвитку міжнародного публічного права відрізняється високим ступенем моралізації правових норм [1, с. 67]. Як справедливо зазначає Н.В. Колодова, мораль і право вступають у взаємодію для забезпе-